

บทที่ 2

องค์ประกอบของจริยธรรม

บทที่ 2

องค์ประกอบของจริยธรรม

2.1 หลักจริยธรรม

จริยธรรมเป็นแนวทางความประพฤติและการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์ หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ได้ว่า เป็นแบบแผนของความประพฤติของบุคคล ซึ่งอยู่บนหลักจริยธรรมที่สำคัญ ดังนี้ : (พระมหาอดิศร ธีรสีโล, 2540 : 69)

1. การใฝ่ใจสัจธรรม ถือว่าเป็นจริยธรรมพื้นฐานที่สำคัญที่สุด เป็นจริยธรรมที่เป็น การใฝ่ทางความจริงโดยยึดมั่นกับกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและศรัทธาต่อการเข้าใจถึงความ เป็นจริงของเรื่องราวต่างๆ สมควรส่งเสริมให้ใช้เป็นตัวร่วมกับจริยธรรมอื่น ๆ ทุกตัว กระบวน การอย่างมีเหตุผลนี้อาจเทียบได้กับแนววิทยาศาสตร์ คือ เป็นวิธีการแสวงหาข้อมูล การกำหนด ปัญหา การสร้างทางเลือกในการแก้ปัญหา การวิเคราะห์หาวิธีที่ดีในการสรุปและยึดมั่นใน กระบวนวิทยาศาสตร์

2. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ถือว่าเป็นจริยธรรมที่เป็นข้อขยายของ “การใฝ่ สัจธรรม” เป็นการปลูกฝังปัญญาให้เป็นผู้มีเหตุผล การปลูกฝังปัญญาควรใช้ธรรมะหมวดดังนี้ คือ กาลามสูตร พละ 5 วจีธรรม 4

3. เมตตา กรุณา ถือว่าเป็นจริยธรรมพื้นฐานที่สำคัญ เมื่อใช้ร่วมกับ “การใฝ่ สัจธรรม” แล้วจะเป็นที่มาของจริยธรรมอื่นๆ ได้มาก ในการเสริมสร้างควรจะใช้ธรรมะทุกประการ ที่กำหนดไว้ในพรหมวิหาร 4 การแสดงออกของพรหมวิหาร 4 จะเป็นเชิงปฏิบัติตนตามธรรมะคือ สังคหัตถ์ 4 เช่น มีการให้ กล่าววาจาเหมาะสม การประพฤติปฏิบัติ การแสดงความเป็นที่ เหมาะสม

4. สติ สัมปชัญญะ เป็นจริยธรรมสำคัญที่เน้นการควบคุมตนเองให้มีความพร้อม มีสภาพที่ตื่นตัว จับใจ ในการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ในการตัดสินใจ และในการกระทำ พฤติ- กรรมอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของการสำรวจรอบคอบ

5. ความไม่ประมาท เป็นจริยธรรมเสริม “สติ - สัมปชัญญะ” ที่เน้นการพิจารณาสภาพการณ์แวดล้อม พิจารณาถึงผลที่จะตามมาของการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมต่าง ๆ แล้วดำเนินการวางแผน การจัดสถานการณ์หรือการกระทำ เพื่อให้บังเกิดผลที่ดีที่สุดอย่างเหมาะสม

6. ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นจริยธรรมที่เน้นความซื่อตรงต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำมั่นสัญญา แบบแผน และกฎหมาย ความถูกต้องอันดีงาม

7. ความขยันหมั่นเพียร เป็นจริยธรรมที่ช่วยสร้างความสำเร็จในชีวิต ควรใช้ร่วมกับ “ปัญญา” และจริยธรรม ในหมวด อิทธิบาท 4 ที่เน้นความพอใจ ความเพียร ความมีใจจดจ่อ และความไตร่ตรอง การฝึกปฏิบัติ ควรเน้นการควบคุมตนเองด้วยตนเอง อันเป็นที่มาของความมีระเบียบวินัย

8. หิริ - โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อการทำชั่วและละอายใจถ้าจะทำชั่ว การฝึกปฏิบัติ ควรเน้นการควบคุม กาย วาจา และความคิดให้มีความเหมาะสมถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยอาจใช้จริยธรรมในหมวดดังนี้คือ เบญจศีล เบญจธรรม กุศลกรรมบถ 10

เพราะเมื่อสอนให้เข้าใจถึงเหตุผลและคุณค่าของการไม่ทำความชั่วแล้ว จะเป็นที่มาของการละอายใจ ไม่อยากทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง รวมทั้งรับผิดชอบในผลอันเกิดจากการกระทำของตนเอง

คณะกรรมการกองวัฒนธรรม กล่าวถึงหลักจริยธรรมไว้ 10 ประการคือ (กรมการฝึกหัดครู, 2525 : 11)

1. ให้มีความสำนึกในเรื่อง ซาติ เกียรติ วินัย กล้าหาญ
2. ให้มีความสำนึกในเรื่อง ซื่อสัตย์ สุจริต และหิริโอตตปปะ
3. ให้มีความสำนึกในเรื่อง กตัญญูกตเวที
4. ให้มีความสำนึกในเรื่อง เข้มแข็ง ขยันหมั่นเพียร และอดทน
5. ให้มีความสำนึกในเรื่อง สุภาพอ่อนโยน และมารยาทอันดีงาม
6. ให้มีใจกว้างขวาง รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

7. ให้ความเมตตา กรุณา เชื้อเพื่อเผื่อแผ่ และเสียสละ
8. ให้ความเป็นระเบียบในการทำงานและความคิด
9. ให้ความรู้จักรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่
10. ให้ความสามัคคี รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จักขอภัย และให้อภัยซึ่งกันและกัน

2.2 ลักษณะทางจริยธรรม

นักจิตวิทยาได้จำแนกลักษณะทางจริยธรรมออกเป็นลักษณะต่าง ๆ กัน ดังเช่น (อุทุมพร โกมลวรรณ, 2528 : 26 - 27)

บราวน์ (Brown, 1965 : 411) เห็นว่าจริยธรรมมี 3 มิติคือ ความรู้ (Knowledge) ความรู้สึก (Feeling) และความประพฤติ (Conduct)

ฮอฟแมน (Hoffman, 1979 : 958 -966) เห็นว่าการซึมซาบของจริยธรรม (Moral internalization) ประกอบไปด้วย 3 กระบวนการคือ ความคิดทางจริยธรรม (Moral thought) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral feeling) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral behavior)

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ, 2523 : 3) ได้จัดทำโครงการวิจัย การศึกษาจริยธรรมไทย ระบุว่า จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 3 ประการคือ

1. ส่วนประกอบทางด้านความรู้
2. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก
3. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรม แสดงออก

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีการจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรม ออกมาในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน สรุปได้ว่าจริยธรรมนั้นจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบใหญ่ ๆ คือ (อภิญา จันท์เจนจบ, 2524 : 5 - 6)

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) หมายถึง ส่วนที่เป็นความคิด ความรู้ ความเข้าใจ หรือความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม อันทำให้บุคคลสามารถ ประเมินหรือแยกแยะได้ว่าพฤติกรรมใดดีหรือไม่ดี ถูกหรือไม่ถูก ควรหรือไม่ควร ได้ด้วยการคิด มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral thought) ค่านิยม

ทางจริยธรรม (Moral values) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral belief) การตัดสินทางจริยธรรม (Moral judgement) การใช้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral reasoning) และความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral cognition)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) หมายถึง ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมจริยธรรมว่า มีความพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ทศนคติทางจริยธรรม (Moral attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral feeling of Moral affection) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินใจได้ว่า ดี ถูก ควรหรือไม่ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral act) บุคลิกภาพทางจริยธรรม (Moral character) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral behavior)

โครงการวิจัยการศึกษาจริยธรรมไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ, 2523 : 3) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบจริยธรรมว่ามี 3 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) ได้แก่ ความเข้าใจเหตุผลของความถูกต้อง ดีงาม ในกระบวนการความคิด

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Moral Attitude and belief) ได้แก่ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือกระทำผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน

กรมการฝึกหัดครู (2525 : 26) ได้สรุปลักษณะทางจริยธรรมไว้ 30 ลักษณะ คือ

1. ความซื่อสัตย์สุจริต
2. ความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด
3. ความจริงใจต่อตนเองและผู้อื่น
4. ความรับผิดชอบ

5. การรักษาสาธารณสมบัติ
6. การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
7. การรักษาระเบียบวินัย
8. การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย
9. ความสุภาพเรียบร้อย
10. ความเสียสละ
11. ความเมตตา กรุณา
12. ความเป็นผู้มีน้ำใจ
13. ความสามัคคี
14. ความเป็นระเบียบ
15. ความรักชาติ
16. ความเป็นผู้นำ
17. ความยุติธรรม
18. ความมีเหตุผล
19. ความกตัญญูกตเวที
20. การเคารพ เชื้อพ้องผู้ใหญ่
21. การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี
22. ความเชื่อมั่นในตนเอง
23. ความมีสติ
24. การรู้จักควบคุมตนเอง
25. ความอดทน
26. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
27. ความเป็นผู้ยึดมั่นในศาสนา
28. การประหยัดและออมทรัพย์
29. ความเป็นผู้มีศีลธรรมประจำใจ
30. ความเป็นผู้รักสงบ

โครงสร้างคุณลักษณะของจริยธรรม

เอกสารการวิจัยจริยธรรมของกรมการฝึกหัดครู กำหนดโครงสร้างของจริยธรรมที่ปรากฏในหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาของกระทรวงศึกษาธิการ มีโครงสร้างของคุณลักษณะของจริยธรรมดังต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบ หมายถึง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความเพียร ความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น
2. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ต่อดตนเองและผู้อื่น รวมไปถึงสังคม ประเทศชาติ
3. ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเองที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้ ไม่เป็นคนหูเบาเชื่อง่าย รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ และรู้จักกาลเทศะ
4. ความกตัญญูกตเวทิต หมายถึง กตัญญูความรู้สำนึกในอุปการคุณ หรือบุญคุณ หรือสิ่งอื่นที่มีต่อเรา กตเวทิต หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ กตัญญูกตเวทิต หมายถึง ความรู้บุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนอื่นและสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ ได้แก่ บุพการี ครู อาจารย์ โรงเรียน ประเทศชาติ ศาสนา
5. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง และเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม
6. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วย กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตัวเอง
7. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกัน กระทำกิจการได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ปรับตนเองเข้ากับผู้อื่นได้ดี รับผิดชอบ รักหมู่คณะ

8. การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายอย่างพอเหมาะพอควร ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด รู้จักระมัดระวังไม่ให้มีส่วนเกินเหลือทิ้ง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขต ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย

9. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอดคล้องกับความจริง ไม่มีความลำเอียง

10. ความอุตสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็งเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ชยัน อดทน ไม่ท้อถอย กระตือรือร้น หนักแน่น ไม่หวั่นไหวง่าย และไม่ยอมแพ้

11. ความเมตตากรุณา หมายถึง เมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

(ประภาศรี สีหอำไพ, 2540 : 66 - 67)

2.3 ประเภทของจริยธรรม

ได้มีผู้รู้แบ่งพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม ออกเป็น 4 ประเภท (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันทึก, 2520 : 4 - 6) ดังนี้

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของตนนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดดี ควรกระทำ และการกระทำชนิดใดเลว ควรดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่ เหมาะสมมากน้อยเพียงใด ความรู้เชิงจริยธรรมหรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วยความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคมและศาสนา ส่วนใหญ่เด็กจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิด โดยในช่วงอายุ 2 - 10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้เป็นพิเศษ

2. ทัศนคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่างๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นๆ เพียงใด ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีทัศนคติไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลมีความหมายกว้างขวางกว่าความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะทัศนคตินั้นรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน

ฉะนั้นทัศนคติเชิงจริยธรรมจึงสามารถใช้ทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เชิงจริยธรรมเพียงอย่างเดียว ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นในเวลานั้นยังอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

3. **เหตุผลเชิงจริยธรรม** หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับแตกต่างกันอาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ เพียเจท์ และโคลเบอร์ก ได้ใช้การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นเป็นเครื่องแสดงถึงพัฒนาการด้านจริยธรรมของบุคคลนั้น นอกจากนี้ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมยังมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของบุคคลด้วย คือพัฒนาการทางด้านสติปัญญา อารมณ์ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ของบุคคลด้วย

4. **พฤติกรรมเชิงจริยธรรม** หมายถึง การที่บุคคลแสดงถึงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุน มีหลายประการ เช่น การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น นอกจากนี้พฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกทางหนึ่งคือ พฤติกรรมในสถานที่เข้ายวนใจ หรือในสถานที่ช่วยให้นักศึกษากระทำผิดกฎเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสถานการณ์ช่วย เช่น การโกงสิ่งของ เงินทอง หรือคะแนน การลักขโมย และการกล่าวเท็จ เป็นต้น ซึ่งอาจรวมเรียกว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งผู้มีจริยธรรมสูง ย่อมงดเว้นการกระทำพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์นี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม การศึกษาด้านอื่น ๆ ของจริยธรรม จึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ของบุคคลเท่านั้น

2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

จริยธรรมของบุคคลนั้นจะมีการพัฒนาการจากวัยทารกจนถึงวัยผู้ใหญ่ แม้ว่าจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมในช่วงที่แตกต่างกัน แต่ลำดับขั้นตอนคล้ายคลึงกัน จากการพิจารณาลักษณะสำคัญของทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาการทางจริยธรรม จะเห็นว่าทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับจริยธรรมที่น่าสนใจ ได้แก่

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)
2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)
3. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory)

(ถนอม เลขพันธ์, 2532 : 17 - 21)

1. **ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)** นักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่า ทารกเกิดมาพร้อมกับสัญชาตญาณพื้นฐาน 2 ประการคือ สัญชาตญาณแห่งชีวิต (Eros) และสัญชาตญาณแห่งความตาย (Thanatos) ซึ่งเป็นแหล่งก่อให้เกิดพลังงานทางจิต และจะกระจายกันทำงานในระบบของบุคลิกภาพ 3 รายคือ กิเลส (Id) อัจตตา (Ego) และความสำนึกผิด (Super Ego) ระบบบุคลิกทั้งสามนี้จะพัฒนาตามขั้นตอน กิเลสเป็นระบบที่ติดตัวทารกมาตั้งแต่เกิด โดยมีหน้าที่หลักคือ การใช้พลังงานทางจิตไปในการตอบสนองของความต้องการสัญชาตญาณ เช่น การแสวงหาความสุขให้กับตัวเอง แต่เขาไม่สามารถตอบสนองความต้องการให้กับตนเองได้เสมอไป อัจตตาจะพัฒนาขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการทางกิเลส โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กเริ่มจากช่วงที่เด็กพัฒนาอัจตตา ในตอนนี้ เด็กต้องการพึ่งพาพ่อแม่มาก จริยธรรมจะได้รับการปลูกฝังและอบรมจากพ่อแม่ผู้ใกล้ชิดที่สำคัญ โดยอาศัยกระบวนการให้รางวัลและการลงโทษเป็นเครื่องมือในการอบรม จริยธรรมได้รับการสร้างและพัฒนาขึ้นในระบบความสำนึกผิด โดยเด็กจะเกิดการกระทำตามอย่าง (Identification) รับเอาบุคลิกลักษณะบางอย่างของพ่อแม่ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดมาไว้เป็นของตนเอง ความสำนึกผิดจะเป็นระบบที่ใช้ตัดสินว่าสิ่งใดถูกผิดและจะเสนอแนวทางต่าง ๆ ในเชิงอุดมคติมากกว่าความจริง เพื่อความสมบูรณ์มากกว่าความพอใจ

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์ จะพบว่า จริยธรรมควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก และบุคคลจะเป็นผู้มีจริยธรรมได้จะต้องขึ้นอยู่กับคุณธรรมของแต่ละบุคคล และได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

นักจิตวิทยาคนสำคัญ คือ ฟรอยด์ (Freud, 1949 : 3 - 58) เชื่อว่า จริยธรรมเป็นส่วนเดียวกับมโนธรรม (Conscience) ซึ่งเด็กได้รับจากพ่อแม่ผู้ใกล้ชิดด้วยกระบวนการเทียบเคียง (Identification) กับบุคคลอื่นที่เข้ายึดเป็นแบบอย่าง กระบวนการนี้เป็นการแสดงออกถึงความผูกพันทางอารมณ์กับบุคคลอื่นที่เด็กมีขึ้นเป็นครั้งแรก ผลของการเทียบเคียงตามอย่างผู้อื่นเช่นนี้ทำให้เด็กรับเอาบุคลิกลักษณะค่านิยม รวมทั้งมาตรฐานทางจริยธรรมในสังคมจากผู้ที่ได้เปรียบแบบไว้ เมื่อบุคคลได้รับการปลูกฝังทางจริยธรรมแล้ว ถ้าความต้องการส่วนตนไม่เหมาะกับกาลเทศะของสังคมที่ตนยอมรับ เขาย่อมจะเกิดความขัดแย้งในใจ การพัฒนาการทางจริยธรรมจะบรรลุจุดสูงสุด เมื่อเขาเกิดความละเอียดใจในการกระทำซึ่งโดยมิต้องมีการควบคุมจากบุคคลอื่นภายนอก นั่นคือ เขาเกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีนี้อีกประการหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงจริยธรรมในวัยผู้ใหญ่ อันเนื่องมาจากการผันแปรของสังคมและสถานการณ์ในชีวิตจะมีผลกระทบได้รุนแรงน้อยกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (อุทุมพร โกมลวรรณ, 2528 : 19)

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) นักทฤษฎีกลุ่มนี้อธิบายการเกิดจริยธรรมว่า เป็นผลของการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) เป็นผลของการซึมซาบ (Internalization) และเป็นผลของการกระทำตามแบบ (Identification) แนวคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีอิทธิพลต่อความคิดของนักจิตวิทยาและนักสังคมศาสตร์แขนงอื่น ๆ เป็นอย่างมาก นักทฤษฎีที่สำคัญของกลุ่มนี้คือ อัลเบิร์ต (Albert) แบนดูรา (Bandura) และชัยพร วิชชาวุธ (ถนอม เลขานันท์, 2532 : 19 - 20) ได้สรุปแนวคิดของอัลเบิร์ต แบนดูรา จากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่า การเกิดจริยธรรมนั้นเป็นผลของสังคมประกิต เป็นผลของการซึมซาบ และเป็นผลของการถอดแบบโดยแยกพิจารณาการเกิดจริยธรรมออกเป็น 4 ประการด้วยกัน **ประการแรก** คือ สิ่งที่เราเรียนรู้ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ มนุษย์เรียนรู้ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ และเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม เมื่อเรารู้ว่าเหตุการณ์ใดเกิดตามเหตุการณ์ใดอย่างไร เมื่อประสบเหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ก็มีความคาดหวัง (Expectancy)

ประการที่สองคือ วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นโดยตนเอง เกิดจากการสังเกตพฤติกรรม ผลกรรมของผู้อื่น หรือจากการอ่านที่ผู้อื่นบันทึกไว้ด้วยวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบ ทำให้มนุษย์ได้กว้างขวางและรวดเร็ว **ประการที่สามคือ** ความเชื่อ ผลของการเรียนรู้ของมนุษย์จะพัฒนาเป็นความเชื่อและจะไปมีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ จะเห็นได้จากตัวอย่างของการยอมอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากด้วยความเชื่อว่าจะทำให้มีความสุขในอนาคต **และประการสุดท้าย** เป็นการควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด มนุษย์มีปัญญา มีความนึกคิด สามารถนำสิ่งต่าง ๆ ที่เรียนรู้มาไตร่ตรองและแทนด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินว่า พฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะทำให้เกิดผลกระทบอะไรบ้าง และผลกระทบต่าง ๆ มีความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด เพื่อให้ตนเองได้รับผลกระทบตามที่ปรารถนา และนำไปสู่การบังคับตนเองให้ประพฤติตามที่ตนตั้งใจไว้

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม จะพบว่า การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุคคลจะต้องใช้วิธีการเรียนรู้ทางตรงและทางอ้อมด้วยการสร้างเงื่อนไขให้บุคคลประสบด้วยตนเอง หรือการให้เห็นแบบอย่าง หรือการบอกกล่าวอบรมให้บุคคลเกิดความเชื่อ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลรู้จักควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมที่เหมาะสม

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม เป็นทฤษฎีที่นำเอาหลักการเสริมแรง (Principle of Reinforcement) และหลักการเชื่อมโยง (Principle of Association) มาใช้อธิบายวิธีการและกระบวนการที่บุคคลได้รับอิทธิพลทางสังคม สิ่งแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรมว่าเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขทางสังคม (Social Contingencies) ให้กับเด็ก นับตั้งแต่เด็กเกิดมา พ่อแม่จะเป็นผู้สอนให้เด็กทราบถึงแนวปฏิบัติตนในสังคม การแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ถูกหรือผิด ดีหรือเลว โดยใช้สิ่งเสริมแรงทางคำพูด จะเห็นได้ว่าพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นความมั่งคั่งของพฤติกรรมและอารมณ์ จากการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ทางสังคม โดยมีแรงขับเคลื่อนพื้นฐานมาจากความต้องการทางชีววิทยา การแสวงหารางวัลตลอดจนการหลีกเลี่ยงการถูกสังคมลงโทษด้วยเหตุนี้แม้ว่ามนุษย์เราจะไม่ได้มีจริยธรรมหรือความต้องการมาตรฐานทางจริยธรรมมาตั้งแต่เกิดก็ตาม เมื่อโตขึ้นจะมีทัศนคติทางจริยธรรมและพฤติกรรมไปตามแนวโครงสร้างทางวัฒนธรรมในสังคม ซึ่งได้มาด้วยการเสริมเรงนั่นเอง (Skinner, 1971 : 101 - 128) ซึ่งสอดคล้องกับ

ความเห็นของ เกสเซล (Gesell) ที่ว่าทารกไม่ได้เกิดมาพร้อมทั้งมีจริยธรรมหรือศีลธรรมประจำใจติดตัวมา การที่ทารกจะพัฒนาขึ้นและรู้ว่าสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก สิ่งใดเลว สิ่งใดควรประพฤติ สิ่งใดไม่ควรประพฤติ เกิดจากการอบรมศึกษาในภายหลัง พัฒนาการทางจริยธรรมจะมี 2 แบบ คือ

- 1) ไม่ทำเพราะรู้ว่าไม่ดี และทำเพราะรู้ว่าดี เป็นสิ่งที่เกิดจากแรงภายใน
- 2) ไม่ทำเพราะรู้ว่าถ้าทำจะถูกลงโทษ และจะทำเพราะถ้าทำแล้วจะได้รับรางวัล

เป็นการตอบแทน เป็นแรงจากภายนอก (พยอม อิงคตานุวัฒน์, 2521 : 55)

(อุทุมพร โกมลวรรณ, 2528 : 20)

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory) นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมในแง่ของความรู้ ความเข้าใจ (Cognition) ทางจริยธรรม โดยเชื่อว่าความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำขึ้นอยู่กับปัญญาความคิดของบุคคล และกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจของแต่ละบุคคลจะเป็นสิ่งชี้้นำถึงระดับของจริยธรรม ดังนั้นการศึกษาตามแนวทฤษฎีนี้ จะศึกษาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) และจรรยาวิพากษ์ (Moral Judgement) โดยการสร้างสภาพการณ์ หรือปัญหาทางจริยธรรม (Moral Dilemma) แล้ววิเคราะห์หาจริยธรรมจากเหตุผลของผู้ตอบ โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า

1) พัฒนาการทางจริยธรรม มีโครงสร้างของความคิดเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วยเหตุผลเชิงจริยธรรม นั่นคือ บุคคลที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับสูง จะต้องสามารถใช้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ได้

2) พัฒนาการทางจริยธรรม มีความเป็นสากลในทุกวัฒนธรรม และจะพัฒนาไปตามลำดับขั้น เริ่มจากขั้นต่ำสุดไปยังขั้นสูงสุด

3) พัฒนาการทางจริยธรรม มีลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับการเรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่นในสังคม (Thomas Lickona, 1976 : 33 - 36)

นักทฤษฎีที่สำคัญในแนวนี้คือ เพียเจท์ ไคลเบอร์ก และเรสต์ โดยเพียเจท์ เป็นบุคคลแรกที่ศึกษาจริยธรรมของเด็ก ตามทฤษฎีของเพียเจท์ พัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์พัฒนาการขึ้นเป็นลำดับขั้นตามอายุ เริ่มจากขั้นที่ยังไม่สามารถใช้ภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แล้วค่อย ๆ พัฒนาไปเป็นลำดับจนถึงขั้นสามารถติดตามหลักเหตุผลนามธรรมได้ โดยเขาได้ศึกษาพัฒนาการของจริยธรรมของเด็ก ซึ่งได้แนวคิดจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive development) ที่ว่าความคิดและสติปัญญาของบุคคลมีการเจริญตามลำดับขั้นของการพัฒนา และการพัฒนาทางจริยธรรมก็มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญา ดังนั้นเพียเจท์ จึงใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการแบ่งลำดับขั้นจริยธรรมจากระดับที่มีวุฒิภาวะต่ำไปสู่ระดับที่มีวุฒิภาวะสูง 2 ระดับ (Piaget, 1967 : 3 - 33) คือ

1) ระดับกฎเกณฑ์จากภายนอก (heteronomous) คือระดับที่พ่อแม่และผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็กอย่างเด่นชัด เด็กจะยึดถือกฎเกณฑ์ตายตัว ผิดเป็นผิด ถ้าทำผิดต้องได้รับโทษโดยไม่คำนึงถึงแรงจูงใจหรือสาเหตุแห่งการกระทำนั้น

2) ระดับที่เด็กมีกฎเกณฑ์ของตัวเอง (autonomous) เป็นระยะที่จริยธรรมของเด็กพัฒนาขึ้นสู่ระดับที่มีความคิดเป็นของตนเอง มีจริยธรรมในลักษณะที่คำนึงถึงความยุติธรรมและพิจารณาถึงเหตุผลของการกระทำด้วย

ต่อมาเพียเจท์ (อาภา จันทรสกุล, 2524 : 75 - 78) ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้เป็นขั้นย่อย ๆ ได้ 3 ขั้น ดังนี้

1) ขั้นก่อนจริยธรรม (egocentric) อยู่ในช่วงอายุ 0 - 4 ปี เด็กวัยนี้เชื่อว่าวิธีที่เขาเข้าใจสิ่งต่าง ๆ นั้น คนอื่นต้องยอมรับและเข้าใจด้วย เด็กวัยนี้จะเล่นเกมเป็นกลุ่มไม่ได้เพราะเขากลัวกฎเกณฑ์ของเขาเป็นกฎของส่วนรวม เขาไม่เข้าใจว่าทำไมคนอื่นจึงมีกฎเกณฑ์แตกต่างไปจากเขา

2) ขั้นยึดคำสั่ง (authoritarian) อยู่ในช่วงอายุ 4 - 11 ปี เด็กในวัยนี้จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดโดยยึดถือคำสั่งของผู้มีอำนาจเหนือกว่า

3) ขั้นยึดหลักแห่งตน (consensus derived) อยู่ในช่วงอายุ 11 ปีขึ้นไป ในวัยนี้คุณค่าทางจริยธรรมได้มาจากความคิดเห็น ค่านิยม ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าอะไรคือสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่สังคมยอมรับ ขั้นนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของการพิจารณาค่านิยมของตัวเอง ซึ่งจะนำไปสู่ปรัชญาในการดำเนินชีวิตเมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่

นอกจากนี้พัฒนาการของเด็กวัยก่อน 11 ปี จะเป็นแบบ moral realism กล่าวคือ เด็กจะตัดสินอะไรตามสภาพที่เป็นจริง ที่ปรากฏตามกฎเกณฑ์อย่างตรงตัวไม่คำนึงถึงสภาพการณ์ต่างกัน มักตัดสินอะไรตามผลที่เกิดจากการกระทำว่าเกิดผลเสียหายมากน้อยเพียงใด เพียงประการเดียวโดยไม่คำนึงถึงสาเหตุ จนถึงอายุ 11 ปีขึ้นไป เด็กจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมแบบ moral relativism คือจะตัดสินใจอะไร โดยไม่คำนึงถึงสาเหตุและสภาพการณ์ที่แตกต่างกันด้วย เด็กพวกนี้จะเข้าใจ “กฎ” นั้นไม่ใช่ระเบียบที่ต้องยึดถือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ไม่ว่าในสภาพการณ์ใด ๆ แต่เป็นข้อตกลงที่ควรเคารพปฏิบัติตามเพื่อความเป็นระเบียบในสังคม เมื่อมีการทำผิดกฎก็ควรพิจารณาว่ามาจากสาเหตุใดที่บุคคลนั้นเลือกที่จะทำผิดกฎ

ตามทัศนะของโคลเบอร์กนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นผลของการพัฒนาการทางปัญญา กล่าวคือ โคลเบอร์กเชื่อว่าจริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับความถูกต้องเกิดจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผล ซึ่งต้องอาศัยวุฒิภาวะทางปัญญา ด้วยเหตุนี้โคลเบอร์กจึงยึดเอาทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเพียเจต์เป็นหลักในการสร้างทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ซึ่งทฤษฎีของโคลเบอร์กสามารถอธิบายให้เข้าใจถึงเหตุผลเชิงจริยธรรมในแต่ละระดับของพัฒนาการทางจริยธรรมได้ละเอียดกว่าทฤษฎีที่เพียเจต์เสนอ คือ โคลเบอร์ก (1964 : 32 - 38) ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 3 ระดับ ระดับละ 2 ชั้น รวม 6 ชั้น เริ่มตั้งแต่ขั้นต่ำถึงขั้นสูงสุด ดังนี้

1) **ระดับก่อนกฎเกณฑ์** (Preconventional level) เด็กในระดับนี้จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมและค่านิยมในสิ่งที่ดีและไม่ดี ถูกหรือผิด เพียงเพราะกฎเกณฑ์เท่านั้น มีการลงโทษหรือให้รางวัลเด็ก จะเชื่อหรือทำตามผู้มีอำนาจในการลงโทษหรือให้รางวัล ระดับนี้เด็กจะมีอายุประมาณ 2 -10 ปี แบ่งได้ 2 ชั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ (2 - 7 ปี) (The punishment and obedience orientation) เด็กจะปฏิบัติตามคำสั่งหรือตามกฎเกณฑ์ของผู้มีอำนาจเหนือกว่า เพราะกลัวการถูกลงโทษ เช่น กลัวการถูกตีมากกว่ากลัวความผิด

ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 - 10 ปี) (The instrumental relativist orientation) เด็กจะทำตามกฎเกณฑ์เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องมือที่ทำให้ได้สิ่งที่ต้องการ เช่น ได้รับรางวัล คำชมเชย หรือต้องการสิ่งแลกเปลี่ยนในการทำงานอื่นหมูอื่นแมว

2) ระดับตามกฎเกณฑ์ (conventional level) เด็กในระดับนี้จะรักษากฎเกณฑ์เพราะต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ต้องการทำความคาดหวังของบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลที่ตนรัก ยึดตัวบุคคลหรือกลุ่มเป็นกฎเกณฑ์ มีความรับผิดชอบต่อกฎและสังคม ซึ่งพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้จะพบในช่วงอายุ 10 - 16 ปี และแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมนี้ออกเป็น 2 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10 - 13 ปี) (interpersonal concordance of "good-boy-nice-girl" orientation) เด็กในขั้นนี้จะปฏิบัติตามกฎของส่วนรวม (majority rules) หรือทำตามบรรทัดฐานของสังคม (stereotypical images) เพราะต้องการการยอมรับจากกลุ่มหรือต้องการเป็นเด็กดี

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (13 - 16 ปี) (law and order orientation) เด็กในขั้นนี้จะคิดว่ากฎเกณฑ์และข้อบังคับของกลุ่มหรือสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อประโยชน์ของกลุ่ม เด็กในขั้นนี้จึงเลือกการทำหรือไม่กระทำสิ่งใด โดยคำนึงถึงการทำตามหน้าที่ ตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับโดยไม่มีกรียัดหยุน

3) ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (postconventional level) บุคคลในระดับนี้จะพิจารณาเรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียดลึกซึ้งและกว้างขวางอย่างมีเหตุมีผล โดยไม่ยึดหลักเกณฑ์ตายตัว หลักเกณฑ์ที่นำมาใช้พิจารณาจะคำนึงถึงความแตกต่างของสภาพการณ์ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเที่ยงธรรม ค่านิยม ตลอดจนคุณค่าทางจริยธรรม ซึ่งจะพบบุคคลที่มีจริยธรรมในระดับสูงกว่ากฎเกณฑ์นี้ในช่วงอายุตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป และสามารถแบ่งเป็น 2 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป) (social contract legalistic orientation) บุคคลในขั้นนี้จะพิจารณาเรื่องความถูกต้อง โดยพิจารณาถึงค่านิยมส่วนตัว มีหลักการเกี่ยวกับระเบียบที่มีการตกลงเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย เน้นการเป็นประโยชน์ต่อสังคม หน้าที่ของบุคคลในขั้นนี้ คือการทำตามข้อตกลงที่ให้ไว้กับผู้อื่น โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (วัยผู้ใหญ่) (universal ethical - principle orientation) บุคคลในขั้นนี้จะมีการยอมรับในคุณค่าในมนุษย์อย่างสูง โดยถือว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ ถึงแม้ว่าแต่ละคนจะมีความแตกต่างระหว่างบุคคลก็ตาม บุคคลในขั้นนี้จึงไม่ดูถูกเหยียดหยามคนอื่น แม้เขาจะด้อยกว่าในด้านใดก็ตาม ส่วนการพิจารณาความถูกต้องนั้น จะพิจารณาโดยยึดอุดมคติสากลและคุณธรรมประจำใจ มีความละเอียดต่อความชั่ว ส่วนใหญ่ขั้นนี้จะพบในวัยผู้ใหญ่มีความเจริญทางสติปัญญา มีประสบการณ์และความรู้ อย่างกว้างขวาง เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม ทั้งกลุ่มสังคมของตนเองและของโลก (อุทุมพร โกมลวรรณ, 2528 : 16 -20)

ดิวอี้ (Dewey) ศึกษางานของเพียเจท์ และกล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการให้การศึกษาด้านจริยธรรมมีพื้นฐานในการกระตุ้นความคิดของคนให้ตื่นตัวต่อประเด็นโต้แย้งทางจริยธรรมและการตัดสินใจด้วย ทำให้บุคคลมีการเคลื่อนที่ผ่านขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม ซึ่ง ดิวอี้แบ่งออกเป็น สาม ขั้นคือ

1. ระดับก่อนเกณฑ์ (The Pre - moral Stage) พฤติกรรมต้องได้รับการกระตุ้นจากทางชีวภาพ และทางสังคม
2. ระดับตามเกณฑ์ (The Heteronomous Stage) พฤติกรรมต้องได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นมาตรฐานของกลุ่มของเขา

3. **ระดับมีกฎเกณฑ์ของตนเอง (The Autonomous Stage)** พฤติกรรมเกิดจากการคิดการตัดสินใจของแต่ละคน แม้ว่าจะไม่ได้รับการยอมรับจากมาตรฐานของกลุ่ม

โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวของเพียเจต์และดิวอี้ โดยศึกษาพัฒนาการด้านจริยธรรมโดยวิเคราะห์คำตอบของเยาวชนอเมริกันอายุ 10 - 16 ปี เกี่ยวกับเหตุผลในการเลือกทำพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ในสถานการณ์ที่ขัดแย้งระหว่างความต้องการส่วนบุคคลและกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม โดยแบ่งจริยธรรมออกเป็น 6 ชั้น 3 ระดับ เรียงตามอายุของผู้ให้เหตุผลนั้น ๆ ตามลำดับ ซึ่งสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
<p>ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation) 2 - 7 ปี</p> <p>ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Naively Egoistic Orientation) 7 - 10 ปี</p>	<p>1. ระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional Level) 2 - 10 ปี การกระทำของเด็กในขั้นนี้มีความมุ่งหมายเพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษ และการแสวงหารางวัล เด็กถือว่าการที่คนอื่นกระทำตามที่เขาต้องการนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แม้ว่ากระทำนั้นจะขัดกับบุคคลอื่น ชอบแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน โดยไม่ให้เสียเปรียบกันด้วย</p>
<p>ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (Good - boy Orientation) 10 - 13 ปี</p> <p>ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (Authority and Social Order Maintaining Orientation) 13 - 16 ปี</p>	<p>2. ระดับตามเกณฑ์ (Conventional Level) 10 - 16 ปี เป็นระดับที่เด็กทำตามสังคม ประเพณี กฎหมาย ศาสนา โดยจะควบคุมความประพฤติจากการติชมของสังคม การกระทำจะเป็นไปตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเพื่อน ดังนั้น การเลียนแบบจึงมีมาก แม้ว่าแบบอย่างนั้นจะขัดกับสังคมก็ตาม ต่อมาจึงตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนตามกฎหมาย</p>

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
<p>ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Contractual Legalistic Orientation) 16 ปีขึ้นไป</p> <p>ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (Conscience Orientation) วัยผู้ใหญ่</p>	<p>3. ระดับเหนือเกณฑ์ (Post Conventional Level) 16 ปีขึ้นไป เด็กจะมีจริยธรรมในขั้นสูงสุด คือมีการกระทำที่แยกตนออกจากกฎเกณฑ์ และความคาดหวังของผู้อื่นในการตัดสินใจ ชัดแย้งต่าง ๆ จะต้องนำมาวิเคราะห์ด้วยตนเองก่อนแล้วจึงตัดสินใจ โดยคำนึงถึงความสำคัญและประโยชน์สูงสุดของสังคม ไม่รุกรานสิทธิของผู้อื่น มีความรู้สึกเป็นสากลนอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตน</p>

โคลเบิร์ต เชื่อว่าการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนี้จะขึ้นไปตามลำดับขั้นจากขั้นที่หนึ่งผ่านไปตามลำดับจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้ โดยคนเราจะให้เหตุผลในขั้นต่ำกว่าอยู่ก่อน ต่อเมื่ออายุมากขึ้นได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ในสังคมมากขึ้น ทำให้เข้าใจประสบการณ์ต่าง ๆ ในสังคมมากขึ้น ทำให้เข้าใจประสบการณ์เก่า ๆ ได้ดีขึ้นแล้วก็จะมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดโดยใช้เหตุผลในขั้นสูงกว่าขึ้นมาแทน ส่วนเหตุผลในขั้นต่ำก็จะละทิ้งไป แต่อาจจะซงักติดอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาและเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม จะเห็นได้ว่า การพัฒนาทางจริยธรรมที่กล่าวมานั้น ในระดับต้น ๆ บุคคลจะเห็นแก่ตัว แล้วจึงค่อย ๆ ลดความเห็นแก่ตัวลงไปเป็นการเห็นแก่สังคมและไม่เห็นแก่ตัวเลยในที่สุด แต่บุคคลโดยทั่วไปมักจะพัฒนาถึงระดับสูงสุดนี้น้อยมาก (กาญจนา เวชยนต์, 2526 : 20 - 22)

Emile Durkhiem นักสังคมวิทยา ได้แบ่งส่วนประกอบของจริยธรรม ออกเป็น 3 ส่วน คือ

- ก. ขั้นถือวินัย หมายถึง การจำกัดตนเองเพื่อก่อให้เกิดความสุข
- ข. ขั้นเห็นแก่สังคม หมายถึง การกระทำเพื่อประโยชน์ของหมู่คณะ

ค. ชั้นความมีอิสระทางความคิดจริยธรรม หมายถึง การใช้เหตุผลในการเลือก
กระทำหลาย ๆ อย่างได้อย่างถูกต้อง

จากส่วนประกอบของจริยธรรมทั้ง 3 ส่วนของ Durkhiem จะเห็นได้ว่า เป็นการ
พัฒนาจากขั้นรูปธรรมมาสู่นามธรรม และเมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีทางจริยธรรมของ Piaget
และ Kohlberg แล้ว จะเห็นว่าส่วนประกอบสองส่วนแรกของจริยธรรมตามทฤษฎีของ Durkhiem
คือขั้นถ้อยวินัยและขั้นเห็นแก่สังคม มีบางลักษณะที่ตรงกับขั้นที่เด็กยึดถือกฎเกณฑ์จากภายนอก
ของ Piaget และขั้นที่ 1 - 4 ของ Kohlberg ซึ่งเป็นขั้นที่ยังไม่มีความเป็นอิสระทางด้านจริยธรรม
ส่วนประกอบส่วนที่ 3 คือ ความเป็นอิสระทางด้านจริยธรรมของ Durkhiem ก็คล้ายคลึงกับขั้นที่
เด็กมีกฎเกณฑ์ของตัวเองตามทฤษฎีของ Piaget และขั้นที่ 5 - 6 ของ Kohlberg คือ คนเรา
สามารถพัฒนาความมีเหตุผลของตน เพื่อสร้างจริยธรรมที่มีลักษณะเป็นของตนเอง (วงศกร
เจียมเฝ้า, 2531 : 28 - 29)

2.5 ปัญหาจริยธรรมและคุณธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน

พินิจ รัตนกุล (2522 : 117 - 138) ได้กล่าวถึงปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยไว้ว่า

เมื่อพูดถึงปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย เราจึงหมายถึงการที่คนไทยมีปัญหาเกี่ยว
กับการเลือก การตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับ “ความดี” “ความถูกต้อง” ของการกระทำ และยัง
หมายรวมถึงพฤติกรรมของคนไทยที่ “ไม่สมควร” “ไม่มีค่าในทางสร้างสรรค์” ด้วย ในการศึกษา
ทั้งสองเรื่องนี้ เรามักจะพยายามแสวงหาและอธิบาย “สาเหตุ” หรือ “แรงจูงใจ” ของพฤติกรรม
ทั้งสองประเภทนี้โดยไม่ได้คำนึงถึงผลเสียของการนำทฤษฎีทางสังคม หรือจิตวิทยามาใช้ครอบ
ความคิด Conceptual Frame Work หรือทฤษฎี แม้จะเป็นสิ่งจำเป็นและมีประโยชน์ในฐานะเป็น
“หน้าต่าง” ให้เรามองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แต่ในขณะที่เดียวกันทฤษฎีมีขอบเขตจำกัด
ของมัน และเมื่อยึดถือมันทฤษฎีนั้นก็ไปจำกัดความสามารถในการรับรู้เข้าใจของเราได้ ดู
เหมือนว่าเป็นการฉายที่จะพูดว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่นระบบการเมือง หรือความเหลื่อมล้ำ
ทางฐานะเศรษฐกิจของประชากรเป็น “สาเหตุ” ของปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยเวลานี้ แต่เป็น
การยาก (และเป็นไปไม่ได้) ที่จะพิสูจน์ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ถ้าหากแก้ไขระบบการเมือง หรือ

ปัญหาทางเศรษฐกิจได้แล้วเราจะไม่มีปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยต่อไปอย่างเด็ดขาด พฤติกรรมและปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ไม่ได้เป็น “ผล” จากสิ่งใดโดยเฉพาะ แต่เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในตัวมนุษย์ที่ผสมผสานกันจนกลายเป็น “แรงจูงใจ” หรือ “สาเหตุ” ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมหรือปัญหานั้นขึ้นมา ดังนั้นการศึกษาเรื่องปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยอาจจะไม่ให้ผลในทางปฏิบัติ ถ้าหากเราวิเคราะห์ปัญหานั้นในแง่ใดแต่อย่างเดียวไม่คำนึงถึงการผสมผสานของปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้

ในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยนั้น มีคำถามเกี่ยวโยงอยู่ 3 ข้อด้วยกันคือ 1) ทำไมคนไทยจึงมีปัญหาเรื่องการตัดสินใจคุณค่าของการกระทำ ? หรืออีกนัยหนึ่ง ทำไมคนไทยจึงมีปัญหาเกี่ยวกับการเลือก การตัดสินใจว่าการกระทำแบบไหน “ดี” หรือ “สมควร” ? 2) ทำไมคนไทยจำนวนไม่น้อยจึงมีพฤติกรรม “ไม่ดี” “ไม่สมควร” ? และ 3) เราจะมียุทธวิธีการปฏิบัติอย่างไรที่จะแก้ปัญหายจริยธรรมสังคมในปัจจุบัน ?

นักวิชาการหลายคนอาจจำกัดปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยให้อยู่ที่ข้อ 2) และ 3) เท่านั้น โดยการตัดข้อ 1) ออกไป เพราะเชื่อว่าเวลานี้คนไทยยังคงมีศรัทธาในคำสอนของศาสนาอยู่ และศาสนาไม่ว่าพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ หรืออิสลามต่างก็กำหนดแนวทางในการปฏิบัติตนและบรรทัดฐานของการตัดสินใจการกระทำไว้แล้ว จึงไม่น่าที่คนไทยจะมีปัญหาในเรื่องการตัดสินใจคุณค่าของการกระทำเลย ความเชื่อเช่นนี้ดูเหมือนจะมีพื้นฐานมาจากการสังเกตเห็นว่าคนไทยจำนวนมาก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นพุทธศาสนิกชน) ยังคงทำบุญ ประกอบพิธีทางศาสนา เคารพยกย่องภิกษุสงฆ์ และไปวัดอยู่เสมอ ดังนั้นจึงเข้าใจว่าศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตประจำวันของชาวพุทธมาก พฤติกรรมของคนไทยเป็นไปตามหลักจริยธรรมของพุทธศาสนา

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบันก็คือการขัดแย้งระหว่างค่านิยมทางศาสนาและค่านิยมทางโลก และความไม่เข้าใจในการเลือก การตัดสินใจเรื่องคุณค่าของการกระทำ การขัดแย้งนี้เกิดขึ้นเพราะชาวพุทธที่เป็นฆราวาสไม่สามารถจะอยู่ลอย ๆ ได้ โดยปราศจากสถานการณ์ของชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ในระหว่างค่านิยมทั้งสองประเภทนี้ ทั้ง ๆ ที่ยังมีความสำนึกเรื่องค่านิยมทางศาสนาอยู่ในใจ ชาวพุทธมักเลือกค่านิยมทางโลก ด้วย

เหตุนี้ในการศึกษาพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชน ในสังคมไทยปัจจุบัน เราจึงเห็นการแข่งขันชิงดีชิงเด่นแทนความร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน การพยายามไม่สิ้นสุดที่จะไขว่คว้าสิ่งต่าง ๆ มาเป็นของตนแทนสันโดษ

ปัญหาจริยธรรมอีกประเภทหนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันเป็นปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนไทยที่ “ไม่ดี” หรือ “ไม่มีความสร้างสรรค์” เช่น การขาดแคลนน้ำใจ การฉกชิงวิ่งราว การติดยาเสพติด และการคอร์รัปชัน สำหรับสาเหตุของการเกิดปัญหาประเภทนี้เราอาจอธิบายได้หลายประการ เช่น สาเหตุทางเศรษฐกิจ การเมือง และทางสังคม แต่ไม่ว่าจะใช้ปัจจัยอะไรเป็น “สาเหตุ” เราก็จะละเว้นเรื่องค่านิยม หรือการกำหนดคุณค่าของการกระทำนั้นไม่ได้ เพราะไม่ว่ามนุษย์เราจะอยู่ในสถานการณ์ชีวิตแบบใดก็ตาม เราต้องกำหนดคุณค่าของการกระทำหรือการตัดสินใจว่าการกระทำใดมีคุณค่าควรกระทำอยู่เสมอ บางที่ก็รู้ตัว บางที่ก็ไม่รู้ตัว พื้นฐานของการเลือก การตัดสินใจอาจมาจากสถานการณ์ชีวิตที่เราประสบอยู่ ความเคยชินหรือสิ่งอื่นใดก็ได้ ดังนั้นในความหมายนี้ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จะกลายเป็น “สาเหตุ” หรือ “แรงจูงใจ” ของการกระทำประเภทใดก็ตามก็ต่อเมื่อเรากำหนดคุณค่าของสิ่งนั้นตามความต้องการของเรา มิฉะนั้นสิ่งแวดล้อมก็จะเป็นเพียงสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ไม่มีพลังเพียงพอที่จะเป็น “แรงจูงใจ” หรือพลังผลักดันให้เราทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ ด้วยเหตุนี้จึงอาจจะไม่เกินความจริงนักถ้าหากเราจะกล่าวว่าสาเหตุหนึ่งที่คนไทยมีพฤติกรรมขาดจริยธรรมนั้นเป็นเพราะคนไทยใช้ค่านิยมทางโลกเป็นบรรทัดฐานของการกระทำ ค่านิยมทางโลกมีจำนวนมากมายตั้งแต่ค่านิยมที่มีคุณค่ามากจนถึงค่านิยมที่มีคุณค่าน้อยที่สุดหรือแทบจะไม่มีเลย และยังเป็นค่านิยมที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของชีวิตพื้นภูมิหลัง อุปนิสัยใจคอ สติปัญญาของมนุษย์แต่ละคนด้วย การที่คนไทยจำนวนไม่น้อยในปัจจุบันมีพฤติกรรมที่ขาดจริยธรรมนั้น อาจเป็นเพราะว่าคนไทยกลุ่มดังกล่าวยึดถือค่านิยมทางโลกที่มีพื้นฐานมาจาก “ความเห็นแก่ตัว” และ “วัตถุนิยม” ทั้งสองสิ่งนี้เป็นลักษณะสำคัญของธรรมชาติมนุษย์

สาเหตุของปัญหาจริยธรรมที่กล่าวถึงมิได้เกิดขึ้นจากการที่คนไทยยึดถือลัทธิปัจเจกชนนิยมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตามที่หลายคนเชื่อถือ ลัทธินี้เป็นการต่อต้านลัทธิการเมืองที่พยายามจะลดทอนมนุษย์ให้กลายเป็นเพียงหน่วยหนึ่งของสังคม ไม่มีความเป็นอิสระของตนเอง

ถ้าหากลัทธิปัจเจกชนนิยมนี้มีส่วนทำให้เกิดปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย ก็คงเป็นเพราะว่า ลัทธิ
นี้ไปสัมพันธ์กับความเห็นแก่ตัว หรือความรักตัวเองในระดับสัญชาติญาณ ดังนั้นลัทธิปัจเจกชน-
นิยมจึงแสดงออกมาในรูปของปรัชญาชีวิตในทำนอง “ตัวใครตัวมัน” “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี”
“ฉันจะทำอย่างนี้ใครจะทำไม่ฉัน” เมื่อเราใช้ความรักตัวเองในระดับนี้เป็นบรรทัดฐานของการ
กระทำ พฤติกรรมของเราที่แสดงออกมาจึงเป็นพฤติกรรมที่ไม่มีคุณค่าทางจริยธรรม พฤติกรรม
เช่นนี้มิได้มีแต่ในสังคมไทยเท่านั้น เราพบเห็นในทุกสังคมมนุษย์ ทำไมความรักตัวเองจึงมักจะ
อยู่ในระดับสัญชาติญาณเท่านั้น เห็นจะเป็นเพราะว่า เป็นการยากที่จะยกระดับของความรักให้
สูงขึ้น เนื่องจากการทำเช่นนั้นต้องอาศัย ความพยายาม กำลังใจ อย่างใหญ่หลวง ความรัก
ตัวเองระดับสูงเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับคุณธรรม เราสร้างคุณธรรมขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือให้เรา
หนีพ้นจากอำนาจของสัญชาติญาณ และอารมณ์ ความรู้สึกที่เกี่ยวข้อง และให้เราอยู่เหนือ
สถานการณ์ของชีวิต การสร้างคุณธรรมในตัวให้เป็น “วินัย” ของความประพฤติเป็นเรื่องยาก
การควบคุมตัวเองหรือการให้คุณธรรมอยู่ในตัวตลอดเวลาไม่ให้ความรักตัวเองในระดับสัญชาติ
ญาณมาทำให้ใช้สถานการณ์ชีวิตเพื่อประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น ก็เป็นเรื่องยากเช่นเดียวกัน โดย
เฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานการณ์ชีวิตทางเศรษฐกิจ และสังคมต่ำกว่าระดับที่ควรเป็น
การใช้คุณธรรมเป็นเครื่องกำกับความประพฤตินั้นเป็นสิ่งยากกว่าการปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปตาม
ความเคยชิน สัญชาติญาณ อารมณ์ความรู้สึกที่เกี่ยวข้อง และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ศีล 5
ของพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนจำนวนมากละเมิดอยู่เสมอ

สรุปได้ว่าสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาจริยธรรมขึ้นในสังคมไทย
ปัจจุบัน คือการที่คนไทยจำนวนมากไม่น้อยมีความเห็นแก่ตัวหรือการคำนึงถึงแต่เพียงผลประโยชน์
ของตนเป็นพื้นฐานของการเลือกการตัดสินใจ และความเห็นแก่ตัวนี้มีรากฐานมาจากความรัก
ตัวเองในระดับสัญชาติญาณ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า คนที่เห็นแก่ตัวเป็นคนที่ตกอยู่ในอำนาจ
ของสัญชาติญาณเช่นเดียวกับสัตว์ คนเห็นแก่ตัวคือคนที่เลือกที่จะเป็นคนเห็นแก่ตัว ความรัก
ตัวเองประเภทนี้แสดงออกในรูปพฤติกรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้างตามโอกาสที่พวก
เขาจะสามารถใช้ปัญญา และสถานการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต รวมทั้งการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ
เพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง การที่คิดกันว่ากรกระทำที่เห็นแก่ตัวของเรานั้นเป็นเรื่องของสัญชาติ

ญาณหรือสิ่งแวดล้อม แต่ไม่มีการเลือก ตัดสินใจ นั้นเป็นความเชื่อที่ต้องการจะหลีกเลี่ยงความ
รับผิดชอบการกระทำของเรา หรืออาจจะเป็นเพราะอิทธิพลของนิสัย คือ เป็นคนเห็นแก่ตัวจน
เคยชิน เลยไม่รู้ว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการเลือกตัดสินใจของตนเอง สัญชาติญาณหรือสิ่งแวด
ล้อมอาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเราได้บ้าง แต่ทั้งสองสิ่งนี้ไม่ได้เป็น “สาเหตุสำเร็จรูป”
โดยธรรมชาติหากแต่เป็นสาเหตุที่เราตัดสินใจต่างหาก

สรุปที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้ได้ว่า ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบันแบ่งออก
เป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งทั้งระหว่งค่านิยมทางศาสนาและ
ค่านิยมทางโลก และในบรรดาค่านิยมทางโลกด้วยกัน และปัญหาเกี่ยวกับการที่พฤติกรรมของ
คนไทยขาดจริยธรรม ทั้งสองปัญหาเกิดขึ้นเพราะมนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมและก็ได้เป็น
ปัญหาเฉพาะในสังคมไทยเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่พบเห็นทั่วไปในสังคมมนุษย์ นอกจากนั้นทั้งสอง
สิ่งนี้ยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันจนอาจแยกออกจากกันไม่ได้ ปัญหาแรกทำให้คนไทยมีความ
กังวลใจ ความไม่แน่ใจในการเลือก การตัดสินใจเกี่ยวกับบรรทัดฐานของการกระทำว่า การ
กระทำตามค่านิยมใดถึงจะ “ดี” “ถูกด้วย” เกี่ยวกับปัญหาหลังเกิดขึ้นเพราะคนไทยใช้ลักษณะ
สำคัญของธรรมชาตินุษย์สองอย่างคือ ความรักตัวเองในรูปของความเห็นแก่ตัวและวัตถุนิยม
เป็นพื้นฐานของการกำหนดคุณค่าของการกระทำ

ปัญหาเกี่ยวกับจริยศึกษา เกี่ยวกับเรื่องเนื้อหาวิชาไปจนถึงปัญหากับคนสอน เป็น
สิ่งที่จะต้องคิดแก้ไขก่อนที่จะจัดให้มีจริยศึกษาในโรงเรียนต่าง ๆ มิฉะนั้นจริยศึกษาจะเป็นเช่น
การศึกษาประเภทอื่นในปัจจุบัน ไม่สามารถช่วยให้นักเรียนเป็นคนดีมีประโยชน์ได้เท่าที่ควร

สิ่งหนึ่งที่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ โรงเรียนและมหาวิทยาลัย อาจทำได้โดยไม่ยาก
ลำบากนักก็คือ การส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษาให้สนใจศาสนา ธรรมชาติ ศิลปะ วรรณคดี
และวัฒนธรรมต่าง ๆ (ทั้งของตนเองและของต่างชาติ) ตลอดจนการบำเพ็ญประโยชน์ด้านต่าง ๆ
เพื่อว่านักเรียน นักศึกษาจะได้มีโอกาสมีความสุขประเภทอื่น ที่นอกเหนือไปจากความสุขอันเกิด
จากการได้ครอบครองวัตถุต่าง ๆ ความสุขประเภทต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรง
ชีวิตประจำวัน เพราะไม่ว่าจะเป็นความสุขจากประสบการณ์ศาสนา (เช่น การทำสมาธิวิปัสสนา)
หรือจากประสบการณ์ทางสุนทรียะ (ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติหรืองานศิลป์) หรือการแสวงหาความรู้

และหรือจากการทำงานเพื่อผู้อื่นก็ตาม แต่ละอย่างมีส่วนลดการหมกมุ่นอยู่กับวัตถุ และความเห็นแก่ตัวในหมู่นักเรียน นักศึกษาได้ และยังเห็นค่าของความคิด ความรู้ และความงามอีกด้วย การกีฬา ก็อาจจะมีส่วนช่วยลดความเห็นแก่ตัวของนักเรียน นักศึกษาลงบ้าง แต่การกีฬาจะมีประโยชน์มากขึ้นถ้าหากจะไม่เน้นการแข่งขันเอาชนะกันเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้ เพราะเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้เกิดการหมกมุ่นอยู่กับ “การชนะ” หรือ “การแพ้” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของปรัชญาชีวิตประเภทที่จะนำความไม่สงบมาสู่ชีวิต การแข่งขันไม่ว่าจะเป็นไปในรูปแบบใดย่อมเป็นบ่อเกิดของความอิจฉาริษยา ความไม่มีเจตนาดีต่อกัน ผู้เข้าแข่งขันทุกคนทุกฝ่าย ย่อมตั้งใจจะได้ครองตำแหน่งของ ผู้ชนะ ตำแหน่งนี้มีเพียงตำแหน่งเดียวเท่านั้น ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความมุงร้ายในระหว่างผู้แข่งขันด้วยกันและผู้ชนะจึงเป็นที่อิจฉาริษยาของผู้แพ้ การแข่งขันดูเหมือนจะเป็นส่วนของชีวิตของมนุษย์ปัจจุบัน แต่เราควรหาทางให้ลดน้อยลงไป มิฉะนั้นสังคมจะไกลจากความสงบสุขมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะแต่ละคนจะไม่ต้องการอยู่รอดในสังคมเท่านั้น แต่ต้องการให้อยู่ดีกว่าผู้อื่นด้วย เป็นไปได้หรือไม่ที่สถาบันการศึกษาจะส่งเสริมให้มีการกีฬาประเภทสนับสนุนให้นักเรียน นักศึกษาทำงานเป็นกลุ่มเพื่อประโยชน์ของชุมชน ? ไม่มีการตัดสิน “แพ้” หรือ “ชนะ” แม้จะไม่มีกีฬาประเภท “แข่งขัน” กัน เราก็อาจมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ สนุกสนานและสามัคคีกันได้ด้ด้วยการทำงานร่วมกัน

อารมณฺ์ ฉนวนจิตร (2539 : 19 - 22) ได้กล่าวถึงปัญหาจริยธรรม ดังนี้

ปัญหาจริยธรรมในโลกปัจจุบันที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และจิตใจของมนุษย์ นำไปสู่ความประพฤติการปฏิบัติเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานของสังคม ครูจึงควรศึกษาวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้

ในสังคมปัจจุบันเกิดคำถามเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรม 2 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเรื่องความเสื่อมของจริยธรรม หรือไม่เสื่อม มีเหตุการณ์หลายอย่างในสังคมไทยที่แสดงให้เห็นว่าคนประพฤติปฏิบัติไปในทางไม่ดีมากขึ้น เช่น มีคดีอาชญากรรมเพิ่มมากขึ้นทุกวันทั่วประเทศไทย การใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาแทนการใช้เหตุผล คำถามก็เกิดขึ้นว่าเกิดอะไรขึ้น จริยธรรม ศีลธรรม เสื่อมหรือคนเสื่อม

2. ปัญหาเรื่องการละเลยการปลูกฝัง สร้างเสริม พัฒนาจริยธรรมในครอบครัว สถาบันการศึกษา สังคมและสิ่งแวดล้อมทั่วไป ในครอบครัวที่เริ่มมีปัญหามากขึ้น เช่น การหย่าร้าง การแตกแยก ครอบครัวมีปัญหา โดยเฉพาะในสังคมของอุตสาหกรรม ครอบครัวขาดความอบอุ่นอย่างที่สังคมเกษตรกรรมเคยมี ในสถาบันการศึกษาแม้ว่า หลักสูตรได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจนเรื่องค่านิยมและจริยธรรม แต่วิธีการที่จะนำเรื่องเหล่านี้ไปสู่เยาวชนยังมีปัญหาอย่างยิ่ง ปัญหาหนึ่งคือ ปัญหาครูและวิธีการปลูกฝังพัฒนาจริยธรรม

สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาในด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมและการแก้ไขปัญหา

จากสภาพแวดล้อมในสังคมโลกปัจจุบัน พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ส่วนมากจะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะในสังคมของประเทศอุตสาหกรรม ถึงแม้ว่าใน พ.ศ. 2539 นี้ ประเทศไทยยังคงนับได้ว่าเป็นประเทศกึ่งเกษตรกรรมกึ่งอุตสาหกรรมอยู่ แต่ในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ ภูเก็ต ราชสีมา ฯลฯ ก็ประสบปัญหาไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประชากรจากทั่วทุกภาคเดินทางเข้ามาเพื่อหางานทำ เขาเหล่านั้นเกิดปัญหาด้านจิตใจไม่มากนักน้อย สาเหตุของปัญหาเหล่านั้นคือ

1. เกิดความเครียดและความกดดันในสังคม

ความกดดันในสังคมทำให้คนต้องพยายามต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรค ประสบการณ์ในการต่อสู้สร้างความเข้มแข็งให้คนบางคน แต่ในบุคคลที่อ่อนแอไม่ยอมต่อสู้จะประสบกับความตึงเครียดจนถึงขั้นฆ่าตัวตาย หรือหันไปใช้สิ่งเสพติดต่าง ๆ หนทางแก้ไขปัญหานี้มีอยู่ 2 วิธี คือ

1) รัฐต้องวางแผนหาทางแก้ไขสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น เช่น ปัญหาการจราจรติดขัด เป็นปัญหาหนึ่งที่คนในกรุงเทพมหานครรอการแก้ไขจากรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย การจราจรติดขัดมาก ๆ ทำให้คนป่วยล้มตายทั้งที่ถ้าถึงมือแพทย์ก็น่าจะได้รับการรักษาเยียวยาได้ ผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงหลายรายที่อาศัยในกรุงเทพมหานครประสบกับความกดดันเหล่านี้ จริยธรรมของคนเท่านั้นที่จะช่วยผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ แต่ทั้งนี้รัฐต้องมีแผนชัดเจนที่จะปลูกฝังสั่งสอนเยาวชนให้เป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มีน้ำใจเมตตา กรุณาต่อกัน

2) โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคม การปรับตัว (Flexible) จัดว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญที่คนในยุคโลกาภิวัตน์จำเป็นต้องมี เพื่อช่วยตัวเอง การปรับตัวต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครอบครัว สร้างความเข้าใจกัน การให้อภัย เห็นใจซึ่งกันและกันก็จะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอบอุ่น มีความมั่นคงในจิตใจเพิ่มมากขึ้น จัดว่าเป็นการเริ่มต้นเตรียมบุคคลให้พร้อมที่จะเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในสังคมให้ได้

2. ปัญหาอันเกิดจากความก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยี

ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในด้านเทคโนโลยี ทำให้มนุษยชาติสามารถประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ขึ้นมาได้เป็นจำนวนมาก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถช่วยให้การดำเนินชีวิตของคนมีความสะดวกสบายมากกว่าเดิม คนจึงต้องทำงานหาเงินเพื่อซื้อสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่นั้น ๆ ทำให้จิตใจตึงเครียดและเกิดปัญหาสืบเนื่องดังนี้

1) เกิดความโลภ แสวงหาของใหม่อยู่เรื่อย ๆ ไม่พอใจกับสิ่งที่มีอยู่ สร้างความทุกข์แก่ตนเอง

2) การเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ คนยุคใหม่ที่ไม่มีคุณธรรมจริยธรรมยอมปฏิบัติในสิ่งผิดพลาดได้ง่าย มุ่งเอาตัวเองฝ่ายเดียว ไม่คำนึงถึงผู้อื่น

3) ความขัดแย้งและความไม่เข้าใจกัน การเห็นประโยชน์ส่วนตัวทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกขัดแย้งและเป็นศัตรูต่อผู้ที่ทำให้ตนเสียประโยชน์

การแก้ปัญหาข้อนี้จึงต้องนำคนเข้าหาศาสนา ไม่ว่าจะศาสนาใดของโลกส่วนแนะนำสั่งสอนให้คนรักกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันทั้งสิ้น แต่ในความเป็นจริงคนเป็นจำนวนมากคิดว่าตนเองเป็นผู้นับถือศาสนา ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยทราบถึงสาระ แนวความคิด และหลักการที่ควรถือปฏิบัติของศาสนานั้น ๆ เลย

หลักธรรมของศาสนาพุทธสามารถเตรียมคนให้อยู่ในโลกทุกยุคทุกสมัยอย่างมีความสุขได้อย่างอัศจรรย์ เพียงแต่พุทธศาสนิกชนเอาใจใส่ศึกษา พยายามปฏิบัติตามเท่านั้น ไม่ว่าจะการทำตนให้เป็นคนมีวิสัยทัศน์ (Vision) กว้างไกล ความไม่ยึดมั่น การปรับตน (Flexibility) ความอดทน (Patient) การให้ ล้วนอยู่ในหลักธรรมของศาสนาทั้งสิ้น

จริยธรรมกับการแก้ปัญหา

วิทย์ วิศทเวทย์ (2533 : ง - จ) ได้กล่าวถึงจริยธรรมกับการแก้ปัญหาไว้ว่า

คนที่มีความสามารถหากขาดจริยธรรมไม่เพียงแต่ทำให้ตัวเองเดือดร้อนเท่านั้น ยังก่อให้เกิดปัญหาแก่ผู้อื่นด้วย เพราะความรู้ความสามารถเป็นดาบสองคม ถ้าเจ้าของเป็นผู้มีจริยธรรมก็ก่อให้เกิดประโยชน์ ถ้าเจ้าของไร้จริยธรรม ความวิบัติชั่วร้ายที่จะเกิดขึ้นก็ยิ่งมาก

คนที่ขาดจริยธรรมจะมีปัญหาในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น หากคนคนหนึ่งมีนิสัยฉ้อโกง อ้ามहित ขาดความจริงใจ ไม่มีความกตัญญูกตเวทีก็ย่อมเป็นการยากที่จะได้รับความอบอุ่นและการยอมรับนับถือจากผู้อื่น ใคร ๆ ก็คงไม่ยากคบค้าสมาคมกับคนประเภทนี้ ไม่เพียงแต่จะมีปัญหาในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นเท่านั้น แม้กับครอบครัวและญาติสนิทของตน ก็คงจะหาความสุขมิได้ ครอบครัวใดมีคนขาดจริยธรรมแม้จะมีทรัพย์สินเงินทองมากมายก็ไม่อาจมีชีวิตที่ราบรื่นได้

จริยธรรมจึงเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและครอบครัว เพราะจริยธรรมเป็นหลักสำหรับยึดเหนี่ยวของคนเราไม่ให้หันเหไปทำสิ่งชั่ว แต่เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อไปสู่ความถูกต้องดีงาม เป็นสิ่งเหนี่ยวรั้งมิให้เราสร้างปัญหาให้แก่ชีวิตของตนและครอบครัว แต่เป็นแรงจูงใจให้กระทำในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา จริยธรรมจะช่วยให้เราสามารถใช้ความรู้ความสามารถเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น จะให้กำลังใจเมื่อเราเผชิญอุปสรรค จะช่วยปลอบประโลมใจเมื่อเราสิ้นหวัง จริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับชีวิตตนและของครอบครัว

นอกจากนี้จริยธรรมยังมีประโยชน์สำหรับสังคมด้วย คนเราไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวได้ แต่ในการอยู่รวมกันนั้นอาจมีความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ เพราะความต้องการและความคิดเห็นของคนไม่เหมือนกัน ทุกสังคมจึงมีข้อบังคับให้คนปฏิบัติ เช่น กฎหมาย ระเบียบ จารีตประเพณี เป็นต้น ผู้ที่ทำผิดข้อบังคับเหล่านี้จะถูกลงโทษ เช่น ถูกจำขังหรือถูกเพื่อนร่วมสังคมเหยียดหยาม ข้อบังคับเหล่านี้มีส่วนช่วยให้สังคมอยู่ด้วยกันได้อย่างสงบพอควร แต่ข้อบังคับนี้เป็นการบังคับคนเราจากภายนอก และโดยทั่วไปคนมักจะหาทางหลีกเลี่ยงเสมอ หากมนุษย์ไม่สามารถบังคับใจตนเองแล้ว การหลีกเลี่ยงข้อบังคับจากภายนอกย่อมมีโอกาสเกิดขึ้นได้เสมอ ดังนั้นจึงจำเป็น

ที่จะต้องสอนให้คนบังคับใจตัวเอง แต่จริยธรรม คือ หลักคำสอนที่จะอบรมให้มนุษย์รู้จักบังคับตัวเองจากภายใน คนที่มีจริยธรรมย่อมไม่หาทางหลีกเลี่ยงหรือฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่มีไว้ โดยเห็นว่าการทำตามกฎต่าง ๆ ก็เพื่อความสงบสุขของส่วนรวม นับว่าเขาทำความดีเพราะความดี มิใช่เพราะกลัวจะถูกลงโทษ ดังนั้นจริยธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมทุกแห่ง

โดยสรุปแล้วจริยธรรมจะมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตดังนี้ คือ

1. **จริยธรรมเป็นประโยชน์ต่อตนเอง** การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมย่อมก่อให้เกิดผลดีแก่ตนเอง ความรู้ความสามารถที่ตนมีอยู่ก็จะถูกนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ จริยธรรมบางข้อ เช่น ความมั่งมีย์สดี ความรับผิดชอบ การรู้จักประมาณตน ฯลฯ เมื่อเราปฏิบัติแล้วย่อมทำให้ตัวเราเองได้รับความสำเร็จและความเจริญในชีวิต

2. **จริยธรรมเป็นประโยชน์ต่อสังคม** การปฏิบัติตามหลักจริยธรรม นอกจากผู้ปฏิบัติเองจะได้รับประโยชน์แล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย หรืออย่างน้อยผู้อื่นก็ไม่เสียประโยชน์อะไร จริยธรรมทำให้ครอบครัวและสังคมอยู่กันได้ด้วยความสงบสุข อันที่จริงผลประโยชน์และความสงบสุขของครอบครัวและสังคมแยกไม่ออกจากผลประโยชน์และความสงบสุขของตัวเอง จริยธรรมบางข้อ เช่น ความมีวินัย ความกตัญญูตเวที การรู้จักเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น การไม่เบียดเบียน เหล่านี้ล้วนเป็นหลักสำคัญที่จะทำให้คนในครอบครัวและสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

3. **จริยธรรมให้อาหารทางใจ** การปฏิบัติตามจริยธรรมนอกจากจะช่วยให้เราประสบความสำเร็จด้านความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพการงาน และก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมแล้วยังทำให้ตัวเราเองอิ่มใจด้วย เช่น ความละเอียดต่อความซื่อ การเสียสละ ความบริสุทธิ์ใจ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนทำให้เราเป็นสุขใจ ทำให้จิตใจเป็นอิสระปราศจากความเร่าร้อน คนที่ทำความซื่อมั่นผลประโยชน์ที่ได้ก็เพียงชั่วคราว และจิตใจก็ต้องวิตกกังวล แม้จะมีทรัพย์สินเงินทองก็หาความสุขมิได้เพราะจิตใจไม่เป็นอิสระ คนที่ปฏิบัติตามจริยธรรมเป็นประจำนาน ๆ เข้าก็เกิดความเคยชิน จิตใจก็สว่างและปลอดโปร่ง นี่เป็นประโยชน์ระดับสูงสุดของจริยธรรม

การศึกษาเรื่องจริยธรรมนั้น ถ้าเราได้ศึกษาจากชีวิตจริงที่กอบปรักด้วยจริยธรรม เราก็จะได้แบบอย่างทางใจที่จะเจริญรอยตามท่านเหล่านั้น